

Library Networking in Europe Brüsszel, 1994. október 12–14.

Az európai könyvtári hálózatok építésének helyzetéről rendezett nemzetközi konferenciát a brüsszeli Kongresszusi Palotában az EFLC (European Foundation for Library Cooperation) a European Commission erkölcsi és anyagi támogatásával, valamint az EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations) és a LIBER (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche) közreműködésével. A konferencia hangsúlyozott célja volt, hogy lehetőséget teremtsen a könyvtárak (könyvtárosok) és információ-szolgáltató szervezetek (információs szakemberek) számára a hálózatok és más új technológiai megoldások hasznosításának megismerésére, a tapasztalatok megosztására és az együttműködés fokozására a mára már e területen is elavult nemzeti és szakmai határokon keresztül.

A konferencia első, a protokolláris megnyitók és általános áttekintést nyújtó előadásokat követő érdemi előadása alapvetően a kiadók szemszögéből közelítette meg az elektronikus publikálás kérdését.

Herman Pabbruwe, (Wolters Kluwer Academic Publishers, Hollandia) véleménye szerint a tudományos publikáció elektronikus formában jelentősen jobb minőségű termékekhez juttatja a felhasználókat. Ezzel kapcsolatban válik ismét valóban fontos kérdéssé az elektronikus publikációban szerepet játszó kiadók számára a felhasználói interfészek minősége, a kiadók képzése, a dokumentumok eredetisége, őrzése, szabványosítása, hozzáférhetősége és számbavétele, valamint a hálózatban történő kiadás. Közel van a jövő, amikor az elektronikus forma válik elsődlegessé.

Az előadó külön hangsúlyozta, hogy a könyvtárosok és kiadók között jobb megértésre van szükség hivatásukat illetően ahhoz, hogy a felhasználó azt kapja, amire valójában szüksége van.

Mel Collier (De Monfort University, Leicester) a könyvtárak szemszögéből nézve sokkal ellentmondásosabb képet vázolt fel. Jó a könyvtáraknak, ha az elektronikus termékeknek a szoftverekéhez hasonlóan licencia-díjakat számolnak fel a kiadók. Ha azonban a használatnak megfelelően kell fizetni értük, az a könyvtáraknak túlságosan költséges. Kihívást jelent az a tény, hogy a tankönyvek növekvő számban jelennek meg elektronikus formában.

Ahhoz, hogy az elektronikus dokumentumok számának és jelentőségének növekedése ne krízishelyzetet okozzon, új modelleket kell kidolgozni, például úgy, hogy a könyvtár csak a ténylegesen keresett dokumentumok használata után fizessen, de ne számítsanak fel díjat a nem használt dokumentumokért.

A fokozódó elektronizálódást a személyzet hozzáállásában is változásnak kell követnie, hiszen egyre kevésbé lesz szükség az állomány fizikai mozgatására, növekszik viszont a könyvtárosok navigációt, tájékozódást segítő szerepe.

Az EU több elektronikus dokumentum-projectet működtet. Az ELISE keretében Nagy-Britanniában és Hollandiában színes digitalizált képek adatbankját alakítják ki, megvizsgálva több adatbank egymással való összekapcsolásának lehetőségét és az adatbankokkal való kommunikáció mikéntjét. Az ELSA project az SGML formátumú elektronikus folyóiratcikkek kezelését vizsgálja.

Virginia Cano (Queen Margaret College, Edinburgh) a manapság időnként túlságosan is sokat hangoztatott, divatossá vált „korszerű” management szemlélet jegyében elemezte az információtechnológia (IT) szerepét. Az üzleti életben a költségek, mindenek előtt a munkabér csökkentése és a haszonszerzés érdekében vezetik be az IT-t. A könyvtárakban az IT szerepe nem profit-orientált, de létezésünket igazolnunk kell a fenntartók előtt, azaz nem elég csak tevékenykednünk, szolgáltatnunk.

Az elektronikus levél útján történő referenz-szolgáltatás lehetővé teszi, hogy az emberi erőforrásokat megosszuk, hiszen nem kell minden szakembernek azonos helyen lennie, illetve egy ember több könyvtárba beérkezett kérdéseket is megválaszolhat. Gyakorlattá válik, hogy az Interneten meglévő forrásokat is felhasználjuk és frott nyoma marad a kérdéseknek és a rájuk adott válaszoknak.

A konferencia egyik legérdekesebb és legszínvonalasabb előadásán *Lorcan Dempsey* (University of Bath, UK Office of Library Networking) az Internet felfedezését segítő eszközökről, mindenek előtt ezek hiányosságairól beszélt. Az FTP, WAIS, Gopher, WWW csak gyenge leírásokat nyújt a nehezen megtalált forrásokról. Fájl-nevekre, menüpontokra kereshetünk csak velük, fájl-alapúak. Nincsenek szabványos leírások a forrásokról, nincs egységes interfész. Felettlőbb kérdéses, hogy az AACR, ISBD stb. alapú katalogizálás alkalmazható-e ezekre. Egyáltalán katalogizálhatók-e a hagyományos értelemben?

A UKOLN mindenestre a társadalomtudományok területén egy új szemléletű, a források könnyebb és alaposabb azonosítását segítő kapuszolgálat kifejlesztésén dolgozik SOSIG (Social Sciences Source Identification Gateway) néven.

Nancy Fjallbrandt (Chalmers University of Technology Library, Göteborg) is felvetette, hogy hogyan találhatunk igazán informatív forrásokat az Interneten. Nemcsak a források száma nő, hanem egyre komplexebbek az OPAC-ok, ismerni kell az online adatbázisok, CD-ROM-ok különböző keresési rendszereit.

Az EDUCATE EU-projekt csak ez év februárjában kezdődött, de a fentieknek megfelelően az a célja, hogy a hálózaton terjeszthető, önálló tanulásra alkalmas eszközt dolgozzanak ki az e források használatával kapcsolatos felhasználóképzési kurzusokhoz. A projectben több modul fejlesztenek ki, rétegzett hipertext struktúrával. A francia és a spanyol nyelvű változatok nemcsak fordítást, hanem az adott ország kultúrájához, információszerezési szokásaihoz való adaptálást is jelentik. Interfészként valószínűleg a Mosaic-ot fogják használni. A várható felhasználók között lehetnek könyvtárosok, egyetemi oktatók, (nappali) hallgatók, a továbbképzésben és a távoktatásban résztvevők.

Nehéz eldönteni, hogy *Antti Soini* (Helsinki University Library) sokkolni kíván-e, a virtuális könyvtárral kapcsolatban divatba jött fenyegetettség érzést mintegy fokozva. Kijelenti, hogy a felhasználónak nem könyvtárra, hanem információra van szüksége, s ennek megszerzésében a könyvtár csak közvetítő szerepet játszik. Mindenesetre felteszi a kérdést, vajon 2001-re mindenkinek lesz-e IP-címe. Sok más előadóhoz hasonlóan ő is információtömeget, sőt dzsungelt lát a hálózatokon, amelyen csak illúzió az ingyenesség.

Ha a technika segítségével a publikált információ elektronikus formában található meg, nincs szükség raktárakra, nincs szükség bonyolult dokumentumleírási és központoszási szabályzatokra, hanem egységes indexelési eljárásokra, új szabványra az online katalógusok megjelenítéséhez, authority rendszerekhez és intelligens interfészekhez. A finn LINNEA hálózati program, amely 9 évvel ezelőtt kezdődött, jelenleg 50 ezer számítógéppel működik (a lakosok száma 5 millió). A program alapvető célja és összetevői: egységes helyi könyvtári rendszerek kialakítása, központi katalógusok a nemzeti könyvtárban, teljes nemzeti hálózat és kapcsolódás a nemzetközi hálózatokhoz.

A hálózatokon ugyanakkor a nyomtatott dokumentumkincsnek csupán 5%-a található meg és a nyomtatott dokumentumok az egész dokumentumállomány-nak is csak 5%-át képviselik, a képi és hanginformációval szemben.

Catherine Synellis (University of Patras Central Library) előadásának legfőbb tanulsága az volt, hogy sokak számára nagy segítség lehet az EU-tagság. A görögországi Patras műszaki egyetemén valóban balkáni állapotok uralkodtak, ami a könyvtárat illeti. Nem volt jogi szabályozás, megfelelő épület és infrastruktúra, hiányzott a képzett személyzet, katalógizálás, referenz. Ebből a helyzetből mára nemzeti méretekben is jelentős szerepet játszó, több EU-projectben résztvevő könyvtár nőtt ki az 1977-ben elindított program következetes megvalósításával, melynek eredményei: CD-ROM hálózat működtetése, hálózatos integrált számítógépes könyvtári rendszer kiépítése, online dokumentum szolgáltatás.

Christian Lupovici (INIST, Párizs) szerint (más elhangzott véleményekkel egybehangzóan) ma még ellentmondás van a publikálás hagyományos, nagy presztizst adó mechanizmusa és az elektronikus publikáció között. Az elektronikus publikáció azonban az információs lánc minden résztvevőjének – kiadóknak, szerzők-

nek, adatbázis forgalmazóknak és könyvtárosoknak – szerepét meg fogja változtatni. A könyvtárosok szerepe lehetne az is, hogy a szerzőket szabványos elektronikus dokumentumok készítésének technikájára oktadják. Nem mondhatnak le arról, hogy segítsék az olvasót az elektronikus dokumentumok, források világában való eligazodásban, kevesebbet kell viszont majd a katalogizálással foglalkozniuk.

Berndt Dugall (Stadt- und Universitätsbibliothek, Frankfurt am Main) leírta az elektronizációban megvalósított fejlesztések felfogásbeli és megvalósítási különbségeit a könyvtári és a kiadói/terjesztői területeken. Míg a könyvtárak azzal foglalkoztak, hogy nemzetközi szabványokat dolgozzanak ki a bibliográfiai adatok, karakterek, csereformátumok kezelésére, a könyvkereskedelem a minimális bibliográfiai adatközlés és a nemzetközi azonosító számok (ISBN, ISSN) használatával igyekezett a lehető leggyorsabban információt adni a piacon megjelenő dokumentumokról, megvalósítani az elektronikus üzleti kapcsolatot könyvtárak és szállítók között. Beszámolt az EDILIBE II. EU-projectről, melynek keretében OSI alapú (X.400 kommunikációs protokoll, EDIFACT üzenetek) papírnélküli üzleti kommunikáció kísérleteit kezdte meg több könyvkiadó, közvetítő cég és könyvtárak között a rendelkezésekkel kapcsolatos ügyintézésre, melynek legnagyobb előnye a gyorsaság és az alacsony hibaszázalék.

David Buckle (OCLC Europe, Birmingham) körvonalazta az OCLC szolgáltatások új alapokra helyezésének okait. Felismerve, hogy a könyvtárak beszerzésre fordítható költségvetése folyamatosan apad, a kiadványok ára viszont emelkedik, nem lesznek többé érdekeltek az eredeti dokumentumok beszerzésében, hanem annál inkább elektronikus úton történő elérésükben. Az OCLC új stratégiai célja: a felhasználók információellátása olyan formában, ahogyan kívánják, ott és akkor, ahol és amikor igénylik, és olyan áron, amelyet meg tudnak fizetni.

A teljes szövegű elektronikus dokumentumok (könyvek, folyóiratok, térképek és kéziratok, bibliográfiai adatbázisok) elérésének megvalósítására nemzet-

közi szinten az Internet, regionális szinten az Europeanet, nemzeti szinten a Janet és Surfnet ad lehetőséget. Az OCLC-nek ma 52 országból 18 ezer tagja és felhasználója van. Szolgáltatásai a bibliográfiai adatbázisokban való kereséstől és rekordszolgáltatástól a teljesszövegű cikkadatbázisokból való keresésig és másolatszolgáltatásig terjed, együttműködésük a kiadókkal egyre szélesebb.

Anton Bossers (Centre for Library Automation Pica, Leiden) a Pica rendszer 1992-től 1998-ig terjedő stratégiai tervéről számolt be. A nagyszabású infrastruktúra és szoftver fejlesztések a nyílt könyvtári hálózat (OLN Open Library Network) megvalósítását célozzák mind Hollandiában, mind Németországban. A hálózatban a SURFNET alatt valamennyi Pica tag adatbázisai elérhetők, ugyanakkor hozzáférést biztosítanak angol, francia és amerikai adatbázisokhoz illetve szolgáltatókhoz (BLDSC, LASER, SDB, SUNIST, RLG, OCLC) rekordok átvétele, könyvtárközi kölcsönzés és keresés céljából. Mindezek egyszerű használatára egységes felhasználói interfészt fejlesztenek és kidolgozzák a díjazási rendszert, figyelembe véve az eltérő felhasználói rétegeket.

Derek Law (King's College, London) több kérdést is felvetett érdekes előadásában.

Az Interneten meglévő forrásokat katalogizálni kellene, de lehetetlennek látszik, ahogyan az igazi osztott katalógusok is csak célként jelentkeztek a múltban, de nem valósultak meg teljességgel.

Az elektronikus dokumentumok szerzői jogi kérdései kapcsán pedig felvetette, hogy a kiadók sok esetben közpénzekből finanszírozott kutatások eredményeiből húznak hasznot, tehát az angol-amerikai „fair felhasználás” fogalmát.

Maria A. M. Heijne (Surfnet, Hollandia) az elektronikus dokumentumtovárbítás kapcsán több kérdést is felvet. Kinek a feladata lesz az archiválás? A kiadóké, netán a könyvtáraké? Helyi, nemzeti, esetleg globális szinten?

Információban gazdag és szegény nemcsak földrajzi értelemben lehet valaki, mert kevésbé fejlett országban él, hanem akár intézményi szinten is nagy az egyenlőtlenség.

A felhasználó a papírt részesíti előnyben a képernyővel szemben, márpedig az ő igényeit kell kielégítenünk, nem pedig a szállítónak diktálnia.

Jaques Chaumier (Bureau Van Dijk, Párizs) szerint műszaki megoldás is kínálkozik a szerzői jog érvényesítésére. A hálózatokon ugyanis nem ellenőrizhető a másolás. Ha azonban „bélyeget üthetünk” a dokumentumokba, ahhoz hasonlóan, ahogy az autók üvegeibe gravírozzák a rendszámot, követhető lesz a dokumentum útja.

D. Visser (Amszterdami Egyetem) előadásának legfőbb tanulsága az volt, hogy a szerzői jog harmonizálásának az Európai Unióban is hosszú utat kell még bejárnia, az elektronikus dokumentumok szerzői joga, terjesztési formái, másolási lehetőségei, megőrzésük kötelezettsége terén pedig teljes a káosz. Nem világos, hogy az elektronikus dokumentumpiac szereplői – kiadók, hardver és szoftver fejlesztők és forgalmazók, könyvtárak – közül ki lesz a túlélő.

Brian Lang (British Library, St. Pancras, London) előadásában a bibliográfiai adatcsere még megoldatlan kérdéseivel foglalkozott. Országos szinten legfonto-

sabbnak az online könyvtári katalógusok hálózati elérését nemzetközi szinten a nemzeti bibliográfiai regisztráció felgyorsítását és az adatok hálózaton keresztüli cseréjét tartotta.

Külön szekció foglalkozott a retrospektív konverzió illetve katalogizálás kérdéseivel.

Richard Landwehrmeyer (Staatsbibliothek zu Berlin) azt a nagyszabású programot ismertette, amelyet 11 nagy német könyvtár együttműködéséhez dolgoztak ki az 1600-tól 1985-ig megjelent német kiadványok számítógépes bibliográfiájának létrehozására. A terv foglalkozik a minimális adattartalom megszábasával, a besorolási adatok központi adatbázisának építésével, a feldolgozandó anyag korszakolásával és a megoldás módszereivel (saját katalogizálás és retrospektív konverzióra illetve adatrögzítésre specializálódott cég: a Saztec megbízása). Az egész munkát pontos gazdaságossági és hatékonysági elemzésekre alapozzák.

Catherine Lupovici (*JOUE Systèmes d'Information, Paris*) egy MARC alapú optikai karakterfelismerő programra (MORE Marc Optical REcognition) alapozott, nagy sikerre számító retrospektív konverziós megoldást mutatott be. Eddigi kísérleteikben, amelyhez a *Bibliographie de Belgique* 1973. évi anyagát használták, s amelynél külön problémát jelentett a kétnyelvűség, 99,9%-os biztonsággal oldották meg mind a páhuzamos adatok UNIMARC-ba történő konverzióját, mind a karakterfelismerést, amely minimális emberi beavatkozást igényelt.

Guiseppe Vitiello (Council of Europe, Strasbourg) a digitalizálendő katalóguscédulák elemzésére és az OCR technika alkalmazására tett megoldási javaslatot, főleg kis nemzetek bibliográfiai adatainak konvertálásánál. Esettanulmányában a Firenzei Nemzeti Könyvtár számára kidolgozott FACIT projektet (Scanning+Automatic Formatting) ismertette, melynek lépései: a cédula szövegének beolvasása a magyar fejlesztésű programmal (Recognita) egy ASCII fájlba, majd az adattartalom analízálása és formázása egy erre kidolgozott programmal. Beszámolója szerint ezzel a módszerrel 400 katalóguscédulát lehet óránként konvertálni.

Gunilla Johnson (The Royal Library, National Library of Sweden, Stockholm) a régi könyvek katalogizálását nemzetközi összefogással megoldó HPB adatbázis (Hand Press Book database) tervét ismertette. Jelenleg 29 tagkönyvtár (RLG Research Libraries Group) vesz részt a projektben, melyhez kialakították a testületi nevek egységesítésének szabályait, a minimális adattartalmú rekordokat és közös formátumként a UNIMARC-ot választották. Jelenleg 6 fájlt hoztak létre kb. 1 millió rekorddal. Az EU évi 10 ezer ECU-val támogatja a CERL program (Consortium of European Research Libraries) megvalósítását, amelyhez további európai országok csatlakozását várják.

A konferencia záróülését is az általános, elvi áttekintés és protokolláris jelleg határozta meg alapvetően, mégis ki kell emelnünk *Klaus-Dieter Lehman* (Die Deutsche Bibliothek, Frankfurt am Main) előadását, melyben megpróbálta summaezni mindazokat a kihívásokat, amelyekkel a ma könyvtárainak és könyv-

tárosainak szembe kell nézniük, hogy jövődő feladataikat el tudják majd látni. Ezek kulcsszavakban a következők: a virtuális elektronikus könyvtár kezelése, a hatékony információs technológia elsajátítása, a szerepek és feladatok megosztása más intézményekkel, a koordináció megvalósítása nemzeti és nemzetközi szinten, az Internet elfogadása a nemzetközi kommunikációra, az adatátvitel minőségének javításához szükséges források kiharcolása az állami költségvetéstől. Tisztázni kell a nemzeti könyvtárak szerepét és felelősségét az elektronikus dokumentumok gyűjtése, őrzése és szolgáltatása terén, gondoskodni kell a kötelepéldányok beszolgáltatásáról és az elektronikus dokumentumok bibliográfiai regisztrációjáról. Véleménye szerint ki kellene válogatni az európai könyvtárak állományából megőrzésre érdemes dokumentumokat és ezekből teljes szövegű digitalizált gyűjteményt kellene létrehozni a jövődő nemzedékek számára. Mindezeket csak megfelelő technikai ismeretek birtokában lehet kezelni és megvalósítani, ezért a képzést is forradalmasítani kell.

A konferencián kizárólag meghívott előadók szerepeltek. Az előadások színvonalára ennek ellenére (és érthető módon) változó volt, de jó képet adott az Európai Unióban folyó hálózatépítési munkáról, a tagországok szakembereinek az e kérdéskörrel kapcsolatos különböző nézőpontjairól. A rendkívül jó szervezés segítette a hatékony információátadást. Arra azonban nem volt mód, hogy a párhuzamosan folyó szekciók minden előadását meghallgassuk.

A konferenciához kapcsolódó kisebb kiállításon elsősorban néhány integrált rendszer bemutatóját tekintettük meg. A hivatalos programot követően meglátogattuk Belgium nemzeti könyvtárát, a Bibliothèque Royale Albert Ier-t és megismerkedhettünk az ott folyó fejlesztésekkel.

Végül illendőnek tartjuk, hogy köszönetünket fejezzük ki magunk s több közép-kelet-európai kolléga nevében az EC-nek és az UNESCO-nak, amiért a konferencián való részvételünkhöz jelentős anyagi támogatást nyújtottak.

Berke Barnabásné – Koltay Tibor

